

Üniversitelerde Okutulan Türk Dili Dersi Üzerine

DR. HANİFİ VURAL

Bu yazıda, üniversitelerimizde okutulan Türk Dili dersinin; gerekliliği, önemi, bugünkü durumu, yeterliliği/yetersizliği¹ ortaya konulmaya çalışılacak, öngörülecek eksikliklerin giderilmesine yönelik öneriler tartışılacaktır.

Dersin konuluşu

Daha önce bir iki üniversitemizde okutulan bu ders¹, ilk defa, 1981 yılında kurulan YÖK ile birlikte bütün üniversitelerde zorunlu dersler arasına alındı. Başlangıçta 8 dönemde okutulması hükme bağlanan Türk Dili dersi, 1991 yılından itibaren ilk iki dönemde ikişer saat olmak üzere toplam 60 saatlik bir sürede verilegelmektedir. Yüksek Öğretim Kurulu bu dersi zorunlu kılma yoluna giderken, lisans öncesi eğitimde dil eğitiminin yeterli verilmediği gerekçesini temel almıştır denilebilir. Nitekim bu durum "Çerçeve Programı"nda şöyle yer almaktadır:

"İlk ve orta öğretimde dil bilgisi ve Türkçe dersleri yeterli ölçü ve nitelikte ele alınmadığı için üniversiteye gelen öğrenciler, dillerini doğru ve güzel kullanma yeteneği kazanamamış bulunmaktadırlar. Bu sonuçta, Türk dilinin elli yıldan beri çeşitli yönlerle çekilmesinden doğan istikrarsızlığın da etkisi vardır. Bu durum, üniversite öğrenimi için yetersizlik olarak kendini göstermiş ve yükseköğretime Türk dili derslerinin konmasını zaruri kılmıştır."

Dersin gerekliliği ve önemi

Ülkemizde gerek ilk ve ortaöğretim aşamasında, gerek yükseköğretim döneminde verilen her bir ders, hiç kuşkusuz işlevsellik bakımından bir boş-

1 Yusuf Çotuksöken'in *Uygulamalı Türk Dili* adlı kitabının ön sözünde belirtildiğine göre, Türk Dili dersi 1968 yılında Hacettepe Üniversitesinde hazırlık sınıflarında, 1977 yılında da Ege Üniversitesinde okutulmaya başlanmıştır.

luğu doldurma amacı güdülerak açılmıştır. Genel kültürün ve yine genel bir bilginin öğretildiği lise ve dengi okullarımızda, görebildiğimiz kadarıyla, gelişen ve değişen dünya şartları da hesaba katılarak zaman zaman yeni düzenlemelere gidilmekte ve bu yenilikler planlı, programlı bir şekilde müfredatlara yansıtılmaktadır. Bu tür eklemeler daha çok teknik alanlardaki gelişmeler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bütün bunlar bir bakıma, lise eğitimi görmüş her Türk gencini yerel ve küresel olanlar hakkında ortalama bilgilere ulaştırma amacını güder.

Üniversite öncesi eğitim-öğretim sürecimizde temel bilimler ana hatlarıyla incelenirken, yükseköğrenim döneminde artık uzmanlık alanlarının ayrıntılarına inilmekte ve derinliğine bilgi edinme, araştırma, inceleme yoluna gidilmektedir. Ne var ki, yükseköğrenim öncesi öğretimde kimi kültürel derslerin yeterli verilmemesi veya 'aydın kimlik' oluşturmada daha derinliğine işlenmesi ihtiyacıyla uzmanlaşma döneminde de bu derslere yeniden yer verilmektedir. Bunlardan biri de Türk Dili dersidir. Hâlbuki "*Ana dilinin yükseköğrenimde bir sorun olmaması gerekir. Ana dilinin kavratılması ve öğrencinin belirli bir kültür diline kavuşturulmaması yükseköğrenime bırakılmamalıdır. Oysa yurdumuzda öğrencinin büyük bir bölümü ana dilinin kurallarını yeterince kavramadan yükseköğrenime gelmektedir*" (Karadağ 2003: 36). Durum böyle olunca, daha ana dilinin kurallarını benimseyememiş öğrencilerden bu dilin üst katmanlardaki derinliği ile ilgili bilgi ve düşünce sahibi olmalarını beklemek zor olsa gerek:

Dil; her türlü dar ve geniş kodlamalarıyla kendimizi, düşüncelerimizi, duygularımızı ifade etmemize aracılık eder ve en önemlisi de sosyalleşmemizi sağlar (İmer 1990). Şahıslar arası ihtilaflarımızın çözümünde dilin oynamış olduğu rol, yüksek düzeyli bir araştırma konusu olabilecek bir derinlikte ve aynı zamanda bir kitap oluşturabilecek genişliktedir (Güngör 1998).

Sibernetikten toplum bilimine, edebiyattan psikolojiye, felsefeden fizyolojiye kadar hayatın hemen her katmanına uzanan 'dil' olgusu, elbette ki yükseköğrenim aşamasında da enine boyuna ele alınıp incelenmeyi hak etmektedir. Öğrenci, hangi alanda öğrenim görürse görsün, 'dil'in inceliklerinden yeterince beslenememişse kendi alanında dahi istenilen başarı düzeyine ulaşamaz denebilir. Zira anlatılanları anlamak, bildirilenleri algılamak ve bilmek ancak dil kodlamalarının geniş dünyasına yaslanmakla mümkün olabilir.

Genel dilin geniş iletişim imkânlarından yararlanabilmek, yüzyıllar boyunca işlenmiş ve incelmış ana dilin sınır boylarında gezinmekle gerçekleşebilir. Bilimsel üst dillere uzanan yolların işaret levhaları konumundaki genel dil kodlarını çözmeksizin sürdürülecek öğretimin ve öğrenimin istenilen

noktaya varabilmesi kolay olmasa gerek. Üniversite mezunu bir bireyin geniş bir düşünce ufkuna sahip olabilmesi, berrak bir zihinsel işleyişe erişebilmesi için de iyi bir 'dil' edinimine sahip olması gerekir. Zira "dilin durumu özellikle ilginçtir; çünkü dilin düşüncede ve insanın etkileşiminde temel bir rolü vardır..." (Comsky 2002: 9). Aynı zamanda iyi birer okur olan öğrencilerin, arkadaşlarına oranla kelime hazinesi bakımından daha ileride oldukları ve algılama/anlama bakımından birkaç adım önde buldukları, eğitimcilerin malumudur. Bu durumun, "Düşünce ve sözcük arasındaki karşılıklı ilişki"nin doğal bir sonucu olduğu söylenebilir (Vygosthy 1985: 17).

"Varlığın evi" olan dil, bireyin kimliği ve kişiliği demektir. Onun içinde ve onunla "var" olmuşuz. En gelişmiş iletişim dizgesi olan dil; "insanı insan yapan niteliklerin başında gelir. Onun duygularını, düşüncelerini, isteklerini bütün incelikleriyle açığa vurmasına, yaşamını sürdürebilmesine olanak sağlar" (Aksan 2000: 11). Bizi çepeçevre kuşatan dil evimiz, hem kendini hem de bizi 'anamlı' kılan biricik gerçekliktir. Hayat yolculuğumuzun 'dünya' denilen bu önemli durağına daha ilk adımı atışımızdaki ağırlıklığımız, bu "gizli anlaşmalar ve sözleşmeler..." (Ergin 1981: 3) sayesinde bir anlam kazanmıştır.

Genel anlamda 'dil' ile, özel anlamda ise Türkçemizle ilgili olmak üzere şöyle demek yanlış olmasa gerek: Bir taraftan hücre hücre gelişip serpilirken, diğer taraftan da kelime kelime evrilip büyümüşüz. Hayat çeşmemizin çift musluklu imbiğinden hem bedenimizi besleyip semirtmiş hem de ruhumuzu, zihnimizi ve bin bir duygumuzu emzirmişiz. Her türlü ruhsal gelişmemizi işaretleyen bu ikinci tarafımızın gelişiminde "dil" biricik yapıcıdır. Geçmişimizi onunla yaşamış ve tarih hâline getirmiş, kültürümüzü onda kodlayıp nesilden nesle aktarmışız. Bebeklerimizin kulağında ninni, genç kızlarımızın kanaviçe tellerinde mâni, sevdalılarımızın yanık sinelerinde ve dahi gönüllerde şarkı, türkü olmuş ve ebediyete gidedurmuş. Sözün özü dilimiz bizi anlatmış, biz de dilimizi...

Bütün bu söylenenler, şu yargı cümlecğini ortaya koymaya yeterli nedenlerden biri sayılabilir mi acaba? *Dil eğitimi, her aşamada gerekli ve önemlidir.* Dolayısıyla, Yüksek Öğretim Kurumunun Türk Dili dersini zorunlu kılması oldukça isabetli ve yerinde bir karardır.

Dersin bugünkü durumu

Bugün bütün üniversitelerimizdeki eğitimin ilk iki döneminde okutulan Türk Dili dersinin, amacına uygun ve istenilen düzeyde işlenmediği kanaatindeyiz. Bu olumsuzluğa yol açan nedenlerin birkaçını şöylece sıralayalım.

Müfredattan kaynaklanan yetersizlikler

Yukarıda da değinildiği gibi, bu dersin zorunlu kılınışının temel nedeni, ortaöğretimde verilen Türk Dili eğitiminin yeterli görülmeşiştir. Üniversitelerimizde eğitimi verilen Türk Dili dersinde okutulmak üzere hazırlanan hemen her ders kitabı, “Yüksek Öğretim Kurumunun Çerçeve Programına” göre hazırlandığı iddiasını taşımaktadır. Birçoğu büyük bir emek ürünü olan bu kitaplara bakıldığında, içeriklerinin büyük bir kısmının ilköğretim ve lise aşamalarında verilen konuların tekrarından ibaret olduğu görülecektir. İlköğretimde genel olarak işlenen dil bilgisi konuları, liselerde biraz daha ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Ayrıca, liselerde Türk dili tarihinin yanı sıra dil bilimi konuları da ayrı bir ders olarak işlenmektedir. Üniversiteye hazırlayan dershanelerin müfredatını da hesaba kattığımızda; ilköğretimde, lisede ve dershanelerde tekrar tekrar öğretilen konuları aynı kapsam ve yöntem çerçevesinde yeniden üniversitede vermenin hangi amaca yönelik olduğu noktası tartışılmalıdır.

Ortam / Mekân

Bilindiği gibi, üniversitelerimizde, her bölümde; uzmanlık alanı dersleri, destekleyici dersler ve zorunlu dersler olmak üzere üç ayrı kategori mevcuttur. İlk ikisinin kapsamına girenler ayrı ayrı saat ve dersliklerde verildiği hâlde, mekân sıkıntısı ve program yoğunluğu nedeniyle zorunlu dersler çoğu kez birleştirilerek işlenmektedir. Bunlardan biri olan Türk Dili dersi de, doğal olarak aynı kaderi paylaşmaktadır. Diğer derslerden farklı olarak büyük amfilerde bir araya getirilen 120 kişilik bir gruba ders değil, ancak konferans verilebilir. Böylesi ortamlarda dili sağlıklı bir şekilde kullanabilme becerisini kazandırma fırsatı sağlanabilir mi? Dil eğitiminin girişte belirtmeye çalıştığımız önemi göz ardı edilerek veya hiç düşünülmeden sürdürülen bu uygulama ile amaçlanan düzey ne derece gerçekleştirilebilir? Bu durumu, modern eğitim ölçütleriyle açıklayabilmek pek olası görülmemektedir. Böylesi ortamlarda bırakalım bire bir öğretim metoduna işlevlik kazandırmayı ve öğrenci merkezli öğretimi temel almayı, dört dönem boyunca birçok öğrencinin derse tek cümlecik bir katkı sağlayamayacağı açıktır. Durum bu merkezde olunca; interaktif bir öğrenim ortamı oluşturmak, eleştirel bakış açısı geliştirmek, dil-düşünce ilişkisinin derin yapısına vâkıf olma ve dili doğru ve etkili kullanabilme bilgi ve becerisini edinmek hangi koşullarda gerçekleşebilir?

Öğretim kadrosu

“Öğretme işinin bir sanat değil, sanatsal yönleri de bulunan bir davranış mühen-
disliği olduğu...” (Özçelik 1989) görüşünü temel aldığımızda, öğretme-öğren-

me konusunda öğretici rolünün ne denli önemli olduğu anlaşılacaktır. Her yönüyle insanı kuşatan dil olduğunda bu konuda gösterilecek duyarlılığın daha da anlaşılır olacağı söylenebilir. Alanında iyi yetişmiş, deneyimli, bilgi edinme araç ve teknikleriyle tanış, donanımlı bir öğreticinin dil inceliklerini en iyi yöntemlerle kavratacağından kuşku duyulmaz. Bugün üniversitemizde Türk Dili okutmanı/öğretim görevlisi kadrosunda bulunan birçok eğitimcinin yukarıdaki özelliklerle donandıkları bir gerçektir. Ancak, üniversite sayımızın şu veya bu nedenle çok hızlı bir şekilde artmasının da bir sonucu olarak ihtiyaç duyulan elemanların seçiminde 'deneyim süreci' ölçüsü çoğu kez göz ardı edildi. Dolayısıyla; yeni mezun, hiçbir deneyimi olmayan öğrencilerin eğitim ve öğretim noktasında birtakım yetersizlikleri ve sıkıntılarının olması yadsınamaz.

Öğrenci ilgisizliği

Dil bilinci çocukta, ruhsal ve biyolojik gelişmelerle bir paralellik taşır. İster ben merkezli düşünce aşamasında, isterse toplumsal düşünce düzeyinde olsun (Vygosthy 1985: 27-40), dil yine bütün kuşatıcılığı ile vardır. Dilin bu durumu, buğday tanesindeki başak olma özelliği gibidir. Bütün gerekli çevre şartlarından daha öncelikli ve önemli olan, bu başak olma isteğidir. Ne var ki cephesinde 'insan' yazılı varlık, bir buğday tanesi gibi tek yönlü/boyutlu değildir. Zaman zaman ikinci, üçüncü derecedeki kimi tarafımız öne çıkararak bizi 'biz' kılan en temel taraflarımızı yine bize unutturabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle söyleyecek olursak, sürgit uğraşlarla yaşarken, dilin, benliğimizin oluşumundaki yerini ve hatta önceliğini ıskalarız. Hele edilgin çocukluk dönemimizde ve kanımızın deli deli aktığı gençlik çağımızda ya henüz kendimizi tanımamışız ya da kendimizde olanların, olması gerekenlerin farkında değiliz. Bu durumda devreye giren dış uyarıcıları dikkate almak zorunluluğu doğar. Okuma zevki, dolayısıyla öğrenme isteği, dili doğru, yerinde ve etkili bir tarzda kullanabilme becerisi yolunda adımlarımızı sıklaştırmak; bilgi edinme pencereciklerimizi sonuna kadar açmak demek olacaktır.

İşte tam da bu noktada olup bitenlerin, olması gerekenin pek de farkına varamamış gibi gözükken üniversite gençliğini, dilimizi, dolayısıyla kültürümüzü işleyen Türk Dili dersine nasıl motive edebiliriz? Yüksek sesle dillendirilmese de zaman zaman kulağımıza şu tür ifadeler de gelmiyor değil: "Annemizden doğduğumuz gündən beri Türkçe konuşuyoruz. Onunla konuşmayı, onunla yazmayı zaten biliyoruz. Üstelik bazı büyüklerimizin söylediklerine göre bu dille bilim bile yapılmamış... Hem branş dışı bir dersin bize yararı nedir? Eğer illa bir dil öğrenilecekse bu, dünya dili olma yolunda bızla ilerleyen İngilizce olmalıdır." vb. İl-

gisizliğin ötesinde yabancı bir bakışı işaretleyen bu türden yaklaşımların var olduğu bir ortamda ve aşamada Türk Dili dersi ne kadar verimli işlenebilecektir?

Öneriler

Üniversitelerimizde okutulan Türk Dili dersinin bugünkü durumu ile ilgili olmak üzere ortaya koyduğumuz bu kısa değerlendirmeler sonucunda işaretlenen olumsuzlukların giderilebilmesi için yapılabilecekleri şöyle sıralamak mümkündür:

Müfredat değişikliği

Yüksek Öğretim Kurumu, ilgili dersin müfredatında ağırlıklı bir şekilde yer almakta olan dil bilgisi konularını kaldırarak söz konusu olumsuzlukların giderilmesinde önemli bir katkı sağlayabilir. Nitekim bu dersle farklı alanlarda öğrenim gören öğrencileri dil bilgisi öğreticisi olarak yetiştirme amacı güdülmektedir. “Çerçeve Programı”nda bu doğrultuda yapılacak değişikliklerle dili etkili bir biçimde kullanma ve anlama becerisi kazanacak olan öğrenciler, dolayısıyla konuştukları, okuyup yazdıkları dilin kurallarını da içselleştirmiş olurlar. Kaldırılacak konular yerine, ‘dil-düşünce’ ayrılmazlığı temel alınmak suretiyle; okuma, dinleme, anlama, bilgi edinme, birleştirme, çözümlenme, derin yapıyı kavrama, kültürel kodları algılama ve çözümlenme gibi konulara ağırlık verilebilir.

Okuma ve yazma uğraşısı çerçevesinde ağırlıklı olarak millî kültürümüzün renklerini taşımakta olan metinler okunup çözümlenmeli ve benzer temalar çerçevesinde yazma çalışmalarına imkân tanınmalıdır. Bu sayede, dili etkili bir biçimde kullanma becerisi kazandırılacağı gibi; üniversiteden mezun olacak her bir gencimizin, hem aidiyet duygularının gelişip pekişmesinde, hem de ‘aydın’ kimliği ve kişiliği edinmesinde bu dersin önemli bir katkısı olacaktır. Ayrıca Türk Dili dersi aynı zamanda bir kültür dersi düzeyine de taşınmış olacaktır.

Ders kitabı / kitapları

Aslında Türk Dili dersi için, bu dille yazılmış/yazılan bütün kitaplar, gazeteler, dergiler ve yine Türkçe yapılan bütün konuşmalar, sözlü anlatımlar birer kaynak niteliğindedir. Yine de, tamamen bu dersi temel alacak ve diğer yazılı ve sözlü kaynaklara ulaştıracak/aracılık edecek bir kitaba ihtiyaç duyuluyorsa, bunun, alanın ağırlığına ve kapsamına eş değer olması gerekir. Bugüne kadar, bazıları da önemli bir emeğin ürünü olan birçok ders kitabı ha-

zırlanmıştır. Hemen hepsinde müfredat programından yola çıkıldığı iddiasına yer veriliyorsa da, konuların ağırlıklı olarak ele alınması, izlenen yöntem ve seçilen metinlerin edebî zevke uygunluğu bakımından hiçbirinde farklı bir yol izlenmemiş denebilir. Nitelik ve kapsam yönünden pek de denk gözükmeyen bu ders kitaplarının seçimi ise daha çok derse giren öğretim elemanının yetkisindedir. Dolayısıyla bir üniversitemizde A kitabı okutulurken bir diğerinde B kitabı okutulabilmektedir. Diğer alanlar için böyle bir durum yadırganmasa da, dili sağlıklı bir biçimde kullanma becerisi edindirmede rehberlik yapacak bir ders kitabının daha kapsamlı, amaca uygun ve nitelikli olması gerekir. Bu durumda, üniversitemizdeki Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri ve Türkçe Öğretmenliği bölümleri arasında gerçekleşecek bir eş güdümlü seçilecek yetkin bir komisyon, eğitim bilimcilerin de desteğini alarak daha kapsamlı ve işlevsel, amaca uygun bir ders kitabı hazırlamalıdır. Bu yolla hazırlanacak olan kitap; belli, öğrenilebilir ve sonradan unutulabilir birtakım bilgileri bellekten öte, dilimizi dosdoğru kullanabilme becerisi kazandırma ve kültürel birikimimizin yüksek değerlerini anlama, algılama, hatta ona dâhil olma noktasında önemli bir rol üstlenmiş olacaktır.

Uzman kadro

Yukarıda değinildiği gibi, ders için görevlendirilmiş olan hemen her öğretim elemanının dersin sağlıklı ve etkili işlenmesi için tüm imkânları zorladıkları şüphesizdir. Ancak, kısa sürede üniversite sayısının artmasına paralel olarak Türk Dili dersine girecek olan öğretim elemanı ihtiyacının da artması, beraberinde birtakım sıkıntılar da getirmiş oldu diyebiliriz. Türk dili veya Türk edebiyatı alanında lisansüstü eğitim almış yeterli elemanın bulunmayışından dolayı ihtiyacı gidermek için bu dersi okutmak üzere daha çok lisans mezunlarından yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu görevlilere lisansüstü eğitim imkânı tanınmadığı gibi, her öğretim görevlisi ve okutman haftada otuzar saat derse girmektedirler. Üstelik kimi üniversitemizde yeterli kadro olmadığından Millî Eğitim Bakanlığına bağlı lise ve dengi okullarda görevli olan eğitimcilerden destek alınmaktadır. Bu durum da dersin amacına uygun işlenmemesinin temel nedenlerinden biri olmaktadır. Bu amaçla görevlendirilecek öğretim elemanlarının alımları ile ilgili ölçütler kendine özgü bir çerçevede yeniden belirlenmeli ve hâlen bu görevde olanlar her yıl hizmet içi seminerlerine alınarak hem alanın hem de eğitim bilimlerinin yetkin elemanlarının deneyim ve yöntemlerinden yararlanma yoluna gidilmelidir. Ayrıca, derse giren öğretim elemanlarının sayısı arttırılmak suretiyle ders yükünün azaltılması da verimi arttırmak ve amaca ulaşmak yolunda önemli bir katkı sağlayacaktır.

Dersin önemine inanmak

Giriş bölümünde dile getirilmiş olan gerekçeler çerçevesinde öncelikle bu dersin önemine inanmalıyız. Millî benliğimizin oluşumunda, bireysel kişiliğimizin şekillenmesinde ve dil-kültür, dil-kimlik ilişkisinde dilimizin üstlenmiş olduğu rolü kavrama ve kavratma noktasında hepimize önemli görevler düşmektedir. Bunun için de öncelikle öğrencilerimizin motive edilmesi gerekmektedir. Böylece öğrencilerde oluşturulacak talep doğrultusunda amaç eksenli dersler işlenebilir. Bu yolla, okuma zevki gelişmiş, hem anlamada hem de anlatmada dilin inceliklerinden yararlanabilme konumuna yükselmiş öğrenciler, hangi alanda olursa olsun, bireysel ve toplumsal anlamda önemli ve büyük başarılarla imza atacaktlardır.

Sonuç

Dilimizi bozulmaktan, ulusumuzu yanlış, eksik konuşmaktan, anlamaktan ve anlatmaktan kurtarmanın biricik reçetesi, sağlam bir dil bilinci politikası oluşturmaktır. Eğitim düzeyimizi yükseltme gayretlerimiz her geçen gün biraz daha arttığına göre, eğitim-öğretimimizin her kademesinde, özellikle de yükseköğrenim döneminde Türk dilinin öğretimine sağlıklı bir şekilde ağırlık vermek temel hedeflerimizden biri olmalıdır. Bireysel ve kurumsal düzeyde hepimiz geleceğimiz için bu sorumluluğu hissetmeli ve gereğini yapmalıyız.

503

Kaynaklar

- Aksan, Doğan (2000), *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Comsky, Noam (2002), *Dil ve Zihin*, (Çev: Ahmet Kocaman), Ayraç yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1981), *Türk Dili*, Boğaziçi yayınları, İstanbul.
- Güngör, Erol (1998), *Şabıslararası İhtilafların Çözümünde Lisanın Rolü*, Ötügen yayınları, İstanbul.
- İmer, Kâmile (1990), *Dil ve Toplum*, Gündoğan yayınları, Ankara.
- Karadağ, Metin (2003), *Kuram Yöntem Bağlamında Yazılı Sözlü Anlatım*, Ürün yayınları, Ankara 2003.
- Vygosthy, Lev Semenovich (1985), *Düşünce ve Dil*, (Çev: Semih Koray), Kaynak yayınları, İstanbul 1985.